09/10/2022

Αντικείμενα μαρτυρούν τις ιστορίες των προσφύγων του 1922

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

Ο Βασίλης Καπτάνογλου δεν αποχωρίστηκε ποτέ το ούτι του. Ακόμη και λίγες ώρες πριν πεθάνει, το κρατούσε στα σκαλιά της εισόδου του σπιτιού στο Κερατσίνι. Ήταν αυτό που του έσωσε τη ζωή, άλλωστε, λίγο πριν φύγει από το Προκόπι της Καππαδοκίας το 1921 για τα Ταμπούρια του Πειραιά / Δύο πέτρινες μήτρες ψαρέματος, τα τραγούδια της γιαγιάς του Ειρήνης Μπογιατζή (Βογιατζή) που ηχογράφησε η Μέλπω Μερλιέ και μια ξύλινη εικόνα της Παναγίας αποτελούν την κληρονομιά του Κωνσταντίνου Τρέχα από τον παππού και τη γιαγιά του που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το Εγγλεζονήσι της Μικράς Ασίας και εγκαταστάθηκαν στον προσφυγικό συνοικισμό της Δραπετσώνας.

Στο ταξίδι της προσφυγιάς, του εκδιωγμού και του ξεριζωμού, οι **Μικρασιάτες** προσπάθησαν να πάρουν μαζί τους αντικείμενα με συναισθηματική αλλά και χρηστική αξία, που έκρυβαν πολλές αναμνήσεις από την πατρίδα τους. Τις ιστορίες πίσω από τα αντικείμενα που έφεραν μαζί τους **οι πρόσφυγες του 1922** προσπαθεί να «ξετυλίξει» και να αφηγηθεί η ψηφιακή έκθεση «Αντικείμενα σε κίνηση». Πρόκειται για 100 αντικείμενα που έφεραν μαζί τους πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο και την Ανατολική Θράκη, οι οποίοι στη συνέχεια

εγκαταστάθηκαν σε Βόλο, Χανιά, Θεσσαλονίκη και Πειραιά. Είδη οικιακής χρήσης, εικόνες, εργαλεία δουλειάς, ποικίλα προσωπικά είδη, συναντά κανείς στην έκθεση «Αντικείμενα σε κίνηση», ένα ερευνητικό έργο του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Μέχρι στιγμής, στην έκθεση υπάρχουν 51 αντικείμενα ωστόσο κάθε μέρα θα προστίθεται από ένα φτάνοντας τον Δεκέμβρη, τα 100.

Περνώντας από γενιά σε γενιά, τα αντικείμενα αυτά «κουβαλούν» τραγικές ιστορίες και ανεξίτηλες αναμνήσεις, ιστορίες της προσφυγιάς και της αναγκαστικής μετακίνησης. Εκτός της διάστασης του οικογενειακού κειμηλίου ή του χρηστικού αντικειμένου, μέσω του ερευνητικού έργου επιχειρείται η ανασύνθεση της «πολιτισμικής βιογραφίας» των αντικειμένων αυτών και της πορείας ζωής των κατόχων τους.

«Προκύπτει μια μεγάλη διαφορά των προσφύγων που φτάνουν το 1922, κυνηγημένοι, σε σχέση με τους πρόσφυγες της ανταλλαγής των πληθυσμών που έφτασαν πιο οργανωμένα. Οι πρόσφυγες του 1922 έρχονται με ελάχιστα πράγματα, ρούχα, τιμαλφή κι αν έχουν καταφέρει με κάποια εικόνα, σε αντίθεση με τους πρόσφυγες της ανταλλαγής των πληθυσμών που έφτασαν πολύ πιο οργανωμένα και ανάλογα με τη δική τους δυνατότητα να καλύψουν το κόστος της μεταφοράς μπορούσαν να φέρουν ολόκληρη την οικοσκευή τους. Σίγουρα όλοι φέρνουν μια εικόνα, καθώς είχαν πολύ μεγάλη θρησκευτική πίστη, κατάνυξη κι ευλάβεια, οπότε είναι κάπως αυτονόητο ότι προσπάθησαν να περισώσουν τα σύμβολα της πίστης τους. Πρόκειται για εικόνες που διατηρούνται μέχρι σήμερα από τους κατόχους τους», εξηγεί στο Αθηναϊκό- Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων η επιστημονική υπεύθυνη του Έργου και εντεταλμένη Ερευνήτρια ΙΙΕ/ΕΙΕ, Ελένη Κυραμαργιού. Πέρα από αντικείμενα που είχαν για εκείνους συναισθηματική αξία, οι πρόσφυγες, έφεραν μαζί τους και πράγματα που ίσως τους ήταν χρήσιμα στη νέα πραγματικότητα που καλούνταν να αντιμετωπίσουν, όπως τα σύνεργα του γιατρού Αναστάσιου Μαλκότση από την Πάνορμο της Προποντίδας.

Ένα ασημένιο φλασκί με ανάγλυφη την **εικόνα του Αγίου Γεωργίου,** νυφικά ασπρόρουχα από το Εγγλεζονήσι, κεντήματα και πορσελάνινα σερβίτσια Βαυαρίας, χαλί και σαμοβάρι από τα Σούρμενα του Πόντου, ραπτομηχανές, παραδοσιακές φορεσιές, είναι μερικά από τα αντικείμενα που μπορεί να βρει κανείς στην έκθεση και συνοδεύονται από μικρές ιστορίες.

«Το πιο ενδιαφέρον είναι οι μικρές ιστορίες που έχει να αφηγηθεί ο καθένας και η καθεμία για τους προγόνους τους, τη σχέση τους με αυτά τα αντικείμενα αλλά και τι σημαίνουν στον ίδιο, στο σήμερα, που αποτελεί ένα κομμάτι της ιστορίας της οικογένειάς του και το αντιμετωπίζει έτσι, με τον τρόπο αυτόν», αναφέρει στο

ΑΠΕ- ΜΠΕ η κ. Κυραμαργιού. Η ιδέα, όπως λέει, ξεκίνησε στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου «Αντικείμενα σε φυγή», μέσω μιας υποτροφίας που υλοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια την περίοδο 2020-2021 και χρηματοδοτήθηκε από την Πρωτοβουλία για τις Δημόσιες Ανθρωπιστικές Επιστήμες Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (SNFPHI).

«Εκεί κάναμε μία δουλειά με αντικείμενα που έφεραν οι πρόσφυγες μαζί τους που εγκαταστάθηκαν στη γειτονιά του Κερατσινίου. Οπότε στη συνέχεια σκεφτήκαμε να κάνουμε μία έκθεση αντικειμένων που έφεραν οι πρόσφυγες το 1922 μαζί τους, πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στις τέσσερις πόλεις που δουλεύουμε, τον Βόλο, τα Χανιά, τη Θεσσαλονίκη και τον Πειραιά», τονίζει στο ΑΠΕ- ΜΠΕ.

Ανάμεσα στα αντικείμενα βρίσκονται και εκείνα που προέρχονται από τη Σινασό, όπως γυναικείες φορεσιές, αρχαλέτσια και εικόνες.

«Τα αντικείμενα που βρίσκονται αυτήν τη στιγμή στο μικρό μας μουσείο, του σωματείου «Νέα Σινασός» προέρχονται από οικογένειες Σινασιτών. Οι άνθρωποι αυτοί θέλησαν να κρατήσουν τις μνήμες των προγόνων τους μέσα από αυτά τα αντικείμενα, τα οποία κατέθεσαν στο σωματείο μας, που είναι θεματοφύλακας όλης της ιστορίας της Σινασού και της παράδοσής της. Αντικείμενα καθημερινής χρήσης, φορεσιές, υποδήματα, μουσικά όργανα. Αρχαλέτσι, κομμάτι υφάσματος που η κάθε γυναίκα, κοπέλα το έριχνε στον ώμο τους, το κάθε ένα είναι τελείως ξεχωριστό από τα υπόλοιπα γιατί η καθεμία έβαζε τη δική της τέχνη σε αυτό», επισημαίνει στο ΑΠΕ-ΜΠΕ η πρόεδρος του σωματείου, «Νέα Σινασός», Βάσω Παπαδοπούλου.

Σημειώνεται ότι το Έργο επιχορηγήθηκε από το υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού στο πλαίσιο των ερευνητικών δράσεων σχετικών με την έννοια του εκπατρισμού, με αφορμή τη συμπλήρωση των 100 χρόνων από την άφιξη και ενσωμάτωση των ελληνικών πληθυσμών στην Ελλάδα μετά τη μικρασιατική καταστροφή.

Το ούτι και η εικόνα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου της οικογένειας Καπτάνογλου

Ο Βασίλης Καπτάνογλου γεννήθηκε στο Προκόπι της Καππαδοκίας το 1907. Ήταν ο δεύτερος γιος του Γεώργιου Καπτάνογλου και της συζύγου του Μαγδαληνής. Έμεινε ορφανός μικρός και μαζί με τον αδελφό του Πρόδρομο (γεννημένος το 1897) προσπάθησαν να σταθούν στα πόδια τους και να βοηθήσουν την οικογένειά τους. Ο Πρόδρομος εργάστηκε στην Κωνσταντινούπολη ως μάγειρας και ο Βασίλης έμεινε στο Προκόπι μαζί με τη μητέρα του, έμαθε ούτι και ήταν ιδιαίτερα

ταλαντούχος. Δεξιοτέχνης στο ούτι, η φήμη του έφτασε στα αυτιά του καϊμακάμη του Προκοπίου, του τοπικού διοικητή δηλαδή, ο οποίος τον κάλεσε στο σπίτι του και του ζήτησε να παίξει και να τραγουδήσει. «Ο καϊμακάμης μαγεύτηκε από τον αμανέ του παππού μου και τον προέτρεψε να σηκωθεί να φύγει για να γλιτώσει τη στράτευση και την καταναγκαστική εργασία. Το ούτι, όπως έλεγε ο παππούς μου, του έσωσε τη ζωή», περιγράφει στο ΑΠΕ- ΜΠΕ, η εγγονή του Βασίλη Καπτάνογλου και φιλόλογος, Ελένη Καπετανίδου, προσθέτοντας ότι το ούτι τον συνόδευε πάντοτε σε όλη του τη ζωή. «Το είχε πάντοτε μαζί του, υπάρχουν φωτογραφίες από την περίοδο που ζούσαν στις παράγκες, που ο παππούς πρωτοστατεί σε μαζώξεις διασκέδασης κρατώντας το ούτι του. Τον συνόδευε πάντοτε, στα γλέντια με τους συγγενείς τους δικούς του, τον θυμάμαι να κρατάει ούτι», αναφέρει. Εκτός από το ούτι η κ. Καπετανίδου έχει παραχωρήσει στην έκθεση και την εικόνα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, που ήταν τοποθετημένη στο εικονοστάσι του σπιτιού της οικογένειας, μη γνωρίζοντας, ωστόσο, αν προέρχεται από το Προκόπι της Καππαδοκίας ή από την Χηλή του Εύξεινου Πόντου, απ’ όπου καταγόταν η γιαγιά της.

Στα τέλη του 1921, ο Πρόδρομος Καπτάνογλου και η έγκυος σύζυγός του έφτασαν πρώτοι στον Πειραιά και εγκαταστάθηκαν σε παράγκες στα Ταμπούρια. Λίγους μήνες αργότερα έφτασε στον Πειραιά και ο Βασίλης με τη μητέρα του και έμειναν μαζί τους, στην ίδια περιοχή. Εκεί γνώρισε τη σύζυγό του Ελένη Δήμου που εκδιώχθηκε με τον πατέρα της και τις δύο αδελφές της από την Χηλή του Εύξεινου Πόντου. Αφού παντρεύτηκαν και γεννήθηκε ο γιος τους Γεώργιος Καπετανίδης έλαβαν αποκατάσταση στον συνοικισμό της Ευγένειας στο Κερατσίνι και άλλαξαν το επίθετο της οικογένειας σε Καπετανίδη. «Η κατάληξη -ογλου παρέπεμπε σε μικρασιατική καταγωγή και κατά την αντίληψη των γηγενών, τότε, σε τουρκική καταγωγή. Βιώνοντας στην αρχή όπως όλοι οι πρόσφυγες τον κοινωνικό αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση, προκειμένου να απαλλαχθούν από αυτό το στίγμα του πρόσφυγα, οδηγήθηκαν στο να αλλάξουν το επώνυμό τους σε Καπετανίδη», επισημαίνει η κ. Καπετανίδου.

«Μιλούσαν ελάχιστα για το πώς έφυγαν από την πατρίδα τους. Δεν ήθελαν να θυμούνται τον τρόπο με τον οποίο αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους καθώς για εκείνους ήταν στενάχωρες αναμνήσεις. Όταν γεννήθηκε ο πατέρας μου το 1935 ήταν πολύ πρόσφατες οι μνήμες και τα βιώματα και για αρκετά χρόνια ακόμα δεν ήθελαν να μιλάνε. Άρχισαν να “ ανοίγονται” τη δεκαετία του ‘60, ώστε να μπορέσουν να συμφιλιωθούν με το τραύμα αυτό. Έβλεπαν, θυμάμαι, τη Λωξάντρα στην τηλεόραση και κουνούσαν καταφατικά το κεφάλι τους κι έλεγαν ναι, έτσι έγιναν τα πράγματα, πού να ξέρετε εσείς τι περάσαμε, τι ζήσαμε», αναφέρει στο ΑΠΕ- ΜΠΕ η κ. Καπετανίδου, προσθέτοντας ότι η γιαγιά

της κατάφερε να μεταφέρει και κάποια τιμαλφή, αλλά την περίοδο της κατοχής αναγκάστηκε να τα ξοδέψει για να προμηθευτούν τα βασικά αγαθά και να επιβιώσουν.

Για την κ. Καπετανίδου η ψηφιακή έκθεση «Αντικείμενα σε κίνηση», αποτελεί ένα «εξαιρετικά πρωτότυπο έργο» που προσπαθεί να αφηγηθεί την ιστορία αυτών των ανθρώπων σε τρεις φάσεις.

«Η πρώτη, τη ζωή στην πατρίδα, πώς ήταν η ζωή στην πατρίδα έτσι όπως ήταν συνδεδεμένη με τα αντικείμενα αυτά. Η δεύτερη, τη φάση της πορείας του εκπατρισμού καθώς οι πρόσφυγες τα κουβαλούσαν και τα μετέφεραν μαζί τους φεύγοντας και η τρίτη αφηγείται τις πρώτες συνθήκες της άφιξης στη νέα πατρίδα», σημειώνει στο ΑΠΕ- ΜΠΕ.

Ο Βασίλης Καπτάνογλου δεν αποχωρίστηκε το ούτι του, ούτε την παραμονή του θανάτου του, καθώς έπαιξε λίγο πριν «φύγει» στα σκαλιά της εισόδου του σπιτιού του στο Κερατσίνι. Στη συνέχεια το ούτι πέρασε στην κατοχή του αδερφού της Ελένης Καπετανίδου, που έχει το ίδιο όνομα με τον παππού του.

Πηγή: Ιωάννα Καρδάρα/ΑΠΕ – ΜΠΕ